

Ks. prof. dr hab. Roman Bartnicki
Uniwersytet Kardynała Stefana Wyszyńskiego
w Warszawie

OPATRZNOŚĆ BOŻA W DZIEJACH NARODU POLSKIEGO¹

Definicję Bożej Opatrzności znaleźć możemy w Katechizmie Kościoła Katolickiego:

Opatrzność Boża oznacza zrządzenia, przez które Bóg z miłością i mądrością prowadzi stworzenia do ich ostatecznej doskonałości, którą mają osiągnąć. Bóg jest niezależnym Władcą swego zamysłu. W jego realizacji postępuje się jednak również współdziałaniem stworzeń. Jednocześnie daje swoim stworzeniom godność samodzielnego działania, bycia przyczynami wzajemnie dla siebie².

Znacznie krócej określił Bożą Opatrzność ks. Prymas Józef Glemp:
jest to troskliwe zarządzanie światem przez dobrego Boga³.

W Piśmie św. nie występuje termin „opatrznosc”, ale Ps 33 można nazwać hymnem ku czci Bożej Opatrzności⁴, a św. Paweł w Liście do Efezjan napisał, że została mu dana łaska:

ogłosić poganom jako Dobrą Nowinę niezgłębione bogactwo Chrystusa i wydobyć na światło, czym jest wykonanie tajemniczego planu, ukrytego przed wiekami w Bogu, Stwórcy wszechrzeczy ... zgodnie z planem wieków, jaki powziął [Bóg] w Chrystusie Jezusie, Panu naszym (Ef 3,8-11).

Autorzy Biblii byli przekonani, że Bóg ciągle działa w historii, ale Jego działalność widoczna jest szczególnie w pewnych okresach: podczas wyjścia z Egiptu i wędrówki do Ziemi Obiecanej, w czasach Eliasza i Elizeusza, podczas życia Jezusa, w pierwotnym Kościele.

Opatrzność Boża czuwa nad całym światem i narodami. Objawia się zwłaszcza w chwilach trudności i zagrożeń. W dziejach narodu polskiego jej działanie można dostrzec szczególnie w kilku wydarzeniach. Są to:

- Chrzest Polski,
- Chrzest Litwy i unia polsko-litewska,
- Bitwa pod Grunwaldem,
- Zwycięstwo pod Kłuszynem,
- Obrona Jasnej Góry,
- Odsiecz wiedeńska,
- Cud nad Wisłą,
- Dokonania Kardynała Stefana Wyszyńskiego i Jana Pawła II.

¹ W czasie sympozjum została przedstawiona tylko synteza tych refleksji.

² *Kompendium Katechizmu Kościoła Katolickiego*, Kielce 2005, 38.

³ J. Glemp kard., *Opatrzność pod krzyżem Chrystusa i naszym. Kazania pasyjne w bazylice Świętego Krzyża w Warszawie Roku Pańskiego 2003*, Warszawa 2003, 9.

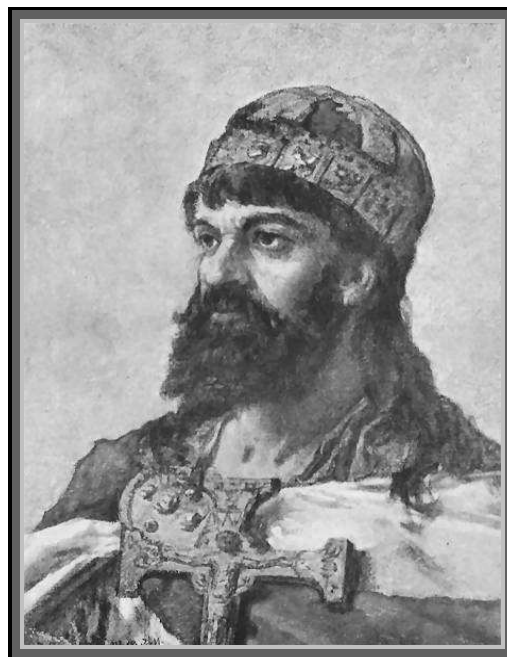
⁴ Taką nazwę otrzymał ten psalm w: *Jan Paweł II, Benedykt XVI rozważają: Psalmi*, Izabelin-Warszawa 2006, 91n.

CHRZEST POLSKI

Znaczenia chrztu Polski nie można przecenić. Rok 966 jest datą, od której rozpoczynają się dzieje Polski. Nie wiele wiemy co się działo wcześniej na ziemiach nad Wisłą, Wartą i Odrą.

Dwa najstarsze wydarzenia zapisane w Kronikach Galla Anonima to małżeństwo Mieszka, księcia Polan z Dobrawą, zwaną też Dąbrówką, córką księcia czeskiego Bolesława I Srogiego z rodu Przemyślidów w 965 roku i chrzest Mieszka w 966 roku

Mieszko zdołał zcałić i podporządkować sobie plemiona między dolną Odrą i Wisłą, włączył do swego państwa Śląsk, walczył także o Pomorze i dotarł do Bałtyku. Dotąd były to plemiona pogańskie, narażone na akcję przymusowego nawracania na chrześcijaństwo przez cesarstwo rzymskie narodu niemieckiego.

Jan Matejko, Mieszko

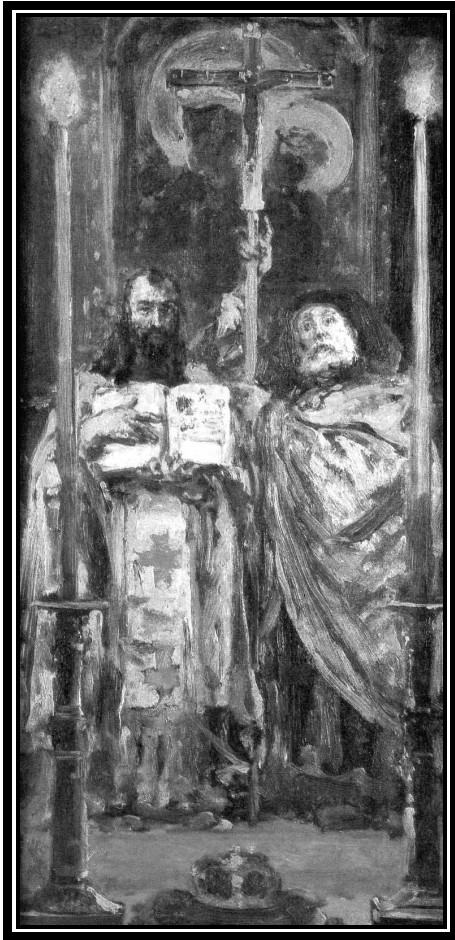
Słowianie mieszkający na południe od Polski, mieszkańcy Moraw i Czech, poznali chrześcijaństwo już w IX w., dzięki misjom Cyryla i Metodego, przybyłych z Konstantynopola wielkich misjonarzy Słowian, ogłoszonych przez Jana Pawła II patronami Europy.

Jan Matejko, Dobrawa

Biskup Thietmar z Merseburga (zmarł w 1018 roku) szczególnie zasługuje w doprowadzeniu Mieszka do decyzji chrztu przypisuje Dobrawie.

W ten sposób, zrządzeniem Bożej Opatrzności, Polska znalazła się w rodzinie narodów chrześcijańskich, w kręgu kultury łacińskiej. Ten fakt zadecydował o jej dalszych dziejach.

Jan Matejko, *Cyryl i Metody*

Ruś Kijowska przyjęła chrześcijaństwo w wersji wschodniej, bizantyjskiej w latach 988-989. Mieszko I wybrał chrześcijaństwo zachodnie, łacińskie, ale przyniesione do Polski poprzez braci Czechów. Zapewne chciał utrzymać niezależność od władców niemieckich, podporządkowując się w sprawach kościelnych bezpośrednio papieżowi. Do Polski przybył biskup Jordan, który ochrzcił Mieszka i jego dwór (Jordan pochodził najprawdopodobniej z Dalmacji i znał język słowiański).

O wysłanie biskupa do Polski zabiegał Mieszko poprzez siostrę Dobrawy, Marię-Młodą, która w latach 965-967 przebywała w Rzymie.

Chrzest odbył się prawdopodobnie w Gnieźnie lub Poznaniu. Zgodnie ze zwyczajem chrześcijańskim, zapewne w Wielką Sobotę, wypadającą w roku 966 w dniu 14 kwietnia. Już w 968 roku powstało pierwsze biskupstwo w Poznaniu, które przez pewien czas podlegało bezpośrednio Stolicy Apostolskiej¹.

Przybyli inni misjonarze, rozpoczęły się misje, połączone z masowym udzielaniem chrztu. Akcja chrystianizacji przebiegała z pewnością podobnie jak sto pięćdziesiąt lat później na Pomorzu Zachodnim. Znamy ją z żywotów św. Ottona, biskupa bamberskiego, które opisują dokładnie np. jego czynności w Pyrzycach w 1124 roku

Chrzest poprzedzało tygodniowe nauczanie na temat podstawowych prawd i praktyk chrześcijańskich oraz kilkudniowy post. Sam akt chrztu odbywał się za zasłoną, mężczyźni i kobiety stali tam w osobnych grupach w wodzie. Kapłan polewał wodą lub zanurzał głowę kandydata-katechumena oraz namaszczał głowę krzyżem świętym. Wychodzącym z wody rodzice chrzestni wręczali białe szaty, które nowi chrześcijanie wkładali na siebie jako znak dokonującej się przemiany².

¹ Por. M. Banaszak, *Historia Kościoła Katolickiego*, t. 2, Warszawa 1987, 86n.

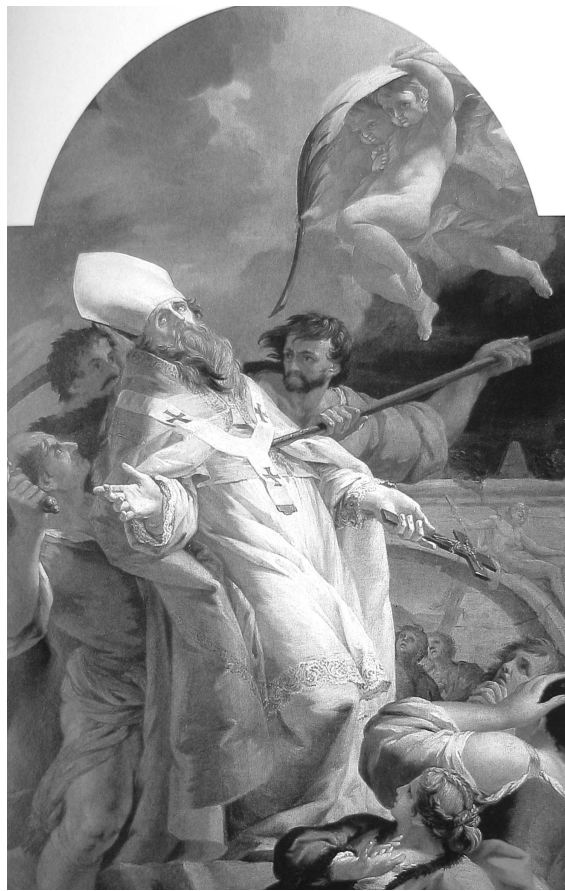
² Por. J. Kłoczowski, *Dzieje chrześcijaństwa polskiego*, Warszawa 2000, 29.

Jan Matejko, *Bolesław Chrobry*

Syn Mieszka Bolesław Chrobry kontynuował dzieło ojca. Miał on duże osiągnięcia polityczne. Ze swoimi wojami dotarł aż do Kijowa i - według podania - wyszczerbił miecz uderzając nim w bramę miasta. Został ukoronowany na króla w 1024 roku.

Z Bolesławem Chrobrym wiąże się ściśle postać św. Wojciecha. Pochodził z rodu czeskich Sławnikowiczów. Przez jakiś czas przebywał na dworze wrażliwego na sprawy religijne cesarza Ottona III, z którym się zaprzyjaźnił. Zimą na przełomie lat 996-997 udał się na dwór Bolesława Chrobrego, a stąd na wyprawę misyjną do pogańskich Prusów nad Bałtykiem, na wschód od Gdańska. Zachowane do dzisiaj żywoty świętego i jego towarzyszy stanowią doskonale źródło naszych dziejów, zwłaszcza religijnych¹.

Tadeusz Kuntze, *Męczeństwo św. Wojciecha* (fragment)

Świadkowie zapamiętali słowa, którymi Wojciech zwrócił się do pogańskich Prusów przedstawiając się im:

*Z pochodzenia jestem Słowianinem, nazywam się Adalbert, z powołania zakonnik; niegdyś wyświęcony na biskupa, teraz z obowiązku jestem waszym apostołem. Przyczyną naszej podróży jest wasze zbawienie (z tzw. Pierwszego żywotu świętego Wojciecha)*².

¹ T. Michałowska, *Średniowiecze*, Warszawa 1999, 91 wyraża przekonanie, że najwcześniejszy, zaginiony utwór hagiograficzny to *Pasja świętego Wojciecha*.

² Podaję za: J. Kłoczowski, dz. cyt., 32.

Dnia 23 kwietnia 997 roku Wojciech został przez Prusów zamordowany. Bolesław wykupił jego ciało i pochował w katedrze w Gnieźnie.

Śmierć Wojciecha stała się ważnym wydarzeniem międzynarodowym i odbiła się echem zarówno w Rzymie, gdzie niemal bezpośrednio po otrzymaniu wieści o męczeństwie przeprowadzono kanonizację (przed grudniem 999 roku), jak w cesarstwie. Rzecznikiem kultu stał się sam Otton III, który zainicjował wznoszenie kościołów ku czci Wojciecha (w Akwizgranie, w Pereum pod Rawenną, w Rzymie)¹.

W roku 1000 do grobu Wojciecha przybył cesarz Otton III z licznymi dostojnikami duchownymi, przyjmowanymi z przepychem przez Bolesława (zjazd gnieźnieński). Pielgrzymka Ottona III była też okazją do ogłoszenia na miejscu powstania metropolii w Gnieźnie, powołanej za wspólną zgodą papieża i cesarza. Arcybiskupem w Gnieźnie mianowany został w 999 roku brat przyrodni i towarzysz Wojciecha, Radzim- Gaudenty.

W nowej metropolii powołano cztery biskupstwa: arcybiskupstwo w Gnieźnie oraz biskupstwa w Kołobrzegu (istniało krótko) we Wrocławiu i w Krakowie. Biskupstwo poznańskie pozostało niezależne od metropolii².

Młody Kościół miał więc swojego pierwszego męczennika, który mógł być stawiany za wzór wytrwania w wierze³. Jego życie i męczeńska śmierć z pewnością były zamierzone przez Bożą Opatrzność. Utworzenie zaś metropolii w Gnieźnie miało kapitalne znaczenie dla całego chrześcijaństwa, a zwłaszcza dla Kościoła w Polsce. Niewątpliwie było dziełem Bożej Opatrzności.

Wiara naszych przodków za czasów Mieszka i Bolesława nie była jeszcze zbyt głęboka. Wprowadzano jednak obyczaje chrześcijańskie, kalendarz i święta, nauczano prawd wiary podczas celebrowanych Mszy świętych i udzielanych sakramentów. W grodach, przynajmniej większych, budowano też od razu murowane kościoły, na wzór świątyń w ówczesnej Europie. Z mnichami towarzyszącymi św. Wojciechowi łączymy też powstanie pierwszych klasztorów, w Trzemesznie pod Gnieznem i Łęczycy.

Przyjęcie chrztu było epokowym, opatrznościowym wydarzeniem dla dziejów Polski w następnym tysiącleciu.

¹ T. Michałowska, dz. cyt., 90.

² Por. M. Kallas, *Historia ustroju Polski X – XX wiek*, Warszawa 2003, 29.

³ Wkrótce męczenników było więcej. W 1001 roku przybyli z Włoch dwaj mnisi – pustelnicy, Benedykt i Jan. Byli uczniami św. Romualda, założyciela benedyktynów – pustelników, zwanych kamedułami. Zamieszkali w klasztorze w Międzyrzeczu. Dołączyli do nich Polacy Izaak i Mateusz oraz kucharz Krystyn. Wszyscy zostali zamordowani podczas napadu rabunkowego w nocy z 10 na 11 listopada 1003 roku. Szybko rozwinął się ich kult, czczono ich jako Pięciu Braci Polskich. W ślady św. Wojciecha poszedł św. Brunon – Bonifacy z Kwerfurtu, z możnego rodu saskiego. Działał wśród Węgrów, na Rusi, wysyłał misje do Szwecji, następnie przybył do Polski. Napisał żywot świętego Wojciecha oraz żywot Pięciu Braci Polskich. Zginął wraz z towarzyszami na misjach wśród Jadrzyngów (dzisiejsza Suwalszczyzna). Por. J. Kłoczowski, dz. cyt., 32.

Zapewne miało ono także podłoże polityczne: wprowadzało Mieszka - teoretycznie - do władców europejskich jako im równego. W perspektywie wiary zapewniało korzystanie z owoców Wcielenia, Męki, Śmierci i Zmartwychwstania Chrystusa umożliwiając osiągnięcie zbawienia.

Na płaszczyźnie kultury wprowadzało Polskę w krąg oddziaływania kultury rzymskiej i chrześcijańskiej, kultywowanej w krajach śródziemnomorskich, przejawiającej się zwłaszcza w rzeźbie, malarstwie, architekturze.

W dziedzinie nauki chrześcijaństwo przyniosło normy prawa kościelnego i rzymskiego, zasady organizacji państw, stosunków między nimi, wiedzę o świecie, także tym pozaziemskim¹. Chrztę Polski naprawdę był wydarzeniem opatrnościowym!

Włodzimierz Tetmajer, Panteon królów polskich, Kazimierz Wielki, Królowa Jadwiga (fragment)

¹ Por. H. Samsonowicz, J. Tazbir, *Tysiącletnie dzieje Polski*, Wrocław 2002, 15.